КУЛЬТУРОЛОГІЯ

УДК 314.15.044(477:0437.2)''1921-1939'':791

О. Є. Зубко

КІНО В ЖИТТІ УКРАЇНСЬКОЇ ЕМІГРАЦІЇ В МІЖВОЄННІЙ ЧСР (1921–1939)

Подання стаття інформує про кіновідпочинок української еміграції в міжвоєнній Чехословаччині. Звернено увагу на те, що попри статус Праги в 1921–1939 роках, як потужного політично-культурного й науково-освітнього центру, в статусі європейського кіноцентру Прага мала скромніші здобутки.

Ключові слова: історія повсякдення, українська еміграція, міжвоєнна Чехословаччина, відпочинок, кіноіндустрія.

DOI 10.34079/2226-2849-2019-9-18-37-43

«Кіно – це ширма, якою я відгороджуюся від жахів реальності»

Кіра Муратова

У 1920-х роках політично неоднорідна українська еміграційна спільнота в міжвоєнній Чехословаччині, за спиною в котрій залишилися Перша світова війна й програні національно-визвольні змагання, конче потребувала як фізичного, так і духовного відпочинку. Однак статус «емігрантів» трансформував уяву вихідців про відпочинок і дозвілля. Рекреаційним регулятором виступали, з одного боку, науково-технічні наслідки «буремних двадцятих», а з іншого – існуюча нагальна потреба триматися «свого гурту», тобто колективна форма відпочинку та дозвілля. Українські вигнанці відвідували різноманітні театральні вистави, книжкові виставки, музичні концерти, секції та гуртки, полюбляли екскурсії. Повільно, з окремими нюансами, в українське еміграційне дозвілля входив і кінематограф.

Потрібно відзначити, що українська еміграція в міжвоєнній ЧСР, через побутуючу в 1920-х «концепцію швидкого повернення» й пріоритетність, в першу чергу, власних політичних проєктів, не залишила будь-яких праць або згадок про кіновідпочинок. «Велика депресія» 1930-х і поготів «відкинула» питання дозвілля загалом і кіновідпочинку зокрема, змусивши тяжко фізично працювати, аби просто вижити. Сучасні наукові розвідки про вплив і роль кінематографа в житті української еміграційної спільноти в міжвоєнній ЧСР відсутні вже з причин того, що попри статус Праги як потужного політичного, культурного й науково-освітнього еміграційного центру, провідним європейським кіноцентром вона так і не стала, поступаючись тут Парижу та Берліну. Дотичними до теми нашої розвідки, є тільки упорядкована доктором історичних наук, професором І. Б. Матяш книга «Дипломатична історія України....» [7] та стаття Романа Росляка «Українфільма» [9, с. 23–24]. Так, в біографічному нарисі «Три іпостасі Євгена Слабченка (Ежена Деслава) Ірина Матяш наголосила на тому, що репрезентант європейського кіноавангарду 1920-х–1930-х років, український діяч культури в еміграції, (другий аташе Надзвичайної дипломатичної місії УНР до Сполучених Держав Північної Америки (11.10.1919–01.07.1919)) поступово втрачає інтерес до «чистої політики» і з переїздом з Відня та Праги до Парижу в 1924 р. відшукує себе в новому й неймовірно популярному на той

час мистецтві – кінематографі. Завдяки своєму таланту помічати не надто очевидні на перший погляд речі, він досягає успіху в використанні крупного плану, подвійній експозиції, оптичній деформації, нестандартних прийомів монтажу, що зробило його праці впізнаваними й забезпечило місце серед світових піонерів кіно. Тоді як в науковій розвідці Романа Росляка йдеться про створення кінокомпанії «Українфільм» за часів гетьмана Скоропадського. Ще у серпні 1918 р. з'являється указ Скоропадського про українізацію кіно. Результатом виконання цього указу й стало створення кінокомпанії «Українфільм» («Українфільма» – за тодішньою стилістикою – *О. З.*), що проіснувала з серпня 1918 р. по серпень 1919 р. Згідно з Доповідною запискою першої української кінокомпанії, адресованою Головному управлінню у справі мистецтв і національної культури Української Держави, «товариство «Українфільма» мало на меті широке виробництво та розповсюдження ідейних та національних фільмів, головним чином патріотичного та історично-героїчного напрямків» [4]. На базі «Українфільми» почали розроблятися постановки багатьох стрічок, зокрема: «Брехня» та «Чорна пантера» за творами Володимира Винниченка, а також «Кармелюк» й «Чорна рада» за історичними романами Михайла Старицького та Пантелеймона Куліша. Роман Росляк, опираючись, в свою чергу, на матеріали Романа Масляка, слідом за Масляком вважає, що названі фільми були відзняті та випущені в прокат, незважаючи на досить стислі терміни. Так він наводить дані про вихід у прокат кінострічки «В'їзд Директорії», що демонструвалася в кінотеатрі Шанцера за адресою Хрещатик, 25, і про що писала, зокрема, газета «Нова рада» [3]. У 1920 р., коли уряд УНР вже перебував в еміграції, «Українфільму» силоміць було передано «Дніпросоюзу» – об'єднанню споживчих кооперативів, – який був одним із співзасновників «Українфільми». Варто відзначити також, що у 1918 р. кінематографічну секцію УНР очолювала письменниця й громадський діяч Людмила Черняхівська-Старицька (1868–1941). Кінематограф української діаспори загалом в 1920-х був представлений журналісткою, письменницею та мандрівницею Софією Яблонською (1907–1971), що переїхала зі Львову до Парижу. У 1930-х – її замінив Василь Авраменко (1885–1981), балетмейстер, хореограф, актор, режисер та педагог у Нью-Йорку.

Виходячи із зазначеного, метою публікації є обстоювання твердження про те, що, попри певні намагання української еміграційної спільноти в міжвоєнній ЧСР, потужним європейським кіноцентром Прага, на відміну від Парижу, Відню, Берліну та Нью-Йорку, так і не стала.

Українська еміграційна спільнота в ЧСР нараховувала приблизно 20–22 тис. чоловік. За своїм соціальним складом вона була переважно селянсько-робітничою, прошарок її інтелігенції був незначним. Згідно статистичних даних перепису українських вихідців у ЧСР, що був проведений під патронатом Українського Громадського комітету в середині 1920-х років, на території Чехословаччини перебувало: 15% зовсім «неграмотних осіб», 20% осіб з початковою освітою, 25% осіб з освітою 6-7 класів, 35% – з середньою освітою і лише 5% – з вищою [11, арк. 2]. Отже, більшість українських вихідців, користуючись моментом, або спрагло здобувала освіту, щоб у подальшому мати вищий соціальний статус, або важко фізично працювала, не маючи змоги навчатися. До усього, українці, як національна спільнота у вигнанні з відсутньою достатньою фінансовою базою, навіть у «науково-технічні двадцяті» та «економічно-нестабільні тридцяті», змушена була стояти на консервативних позиціях у питаннях дозвілля.

В травні 1924 р. колишній «чорний запорожець», сотник Армії УНР, на той час учень Матуральних («матура» – іспити в гімназії «на атестат зрілості» – *О. З.*) курсів при УВПІ ім. М. Драгоманова в Празі (1923–1933) Валентин Сім'янець (1899–1992)

писав: «...За трохи більше як за рік часу Прага не приросла дуже до серця та і пізнати її красу не було часу. Все життя в Празі було обмежене перебіганням певних вулиць з дому до школи, зі школи до роботи і назад..... Я все ж бував у музеях, оглядав пам'ятники.... Милувався Прагаю і з Градчанських терас.... А іноді, дуже рідко, ходив до кіна.....» [9, с. 70].

Перші «фрухмі картинки» з'явилися на території Чехії ще в 1896 р. в Празі та Карлових Варах завдяки режисеру та оператору Яну Кршижинецькому, котрий, починаючи з другої половини 1890-х років, відзняв декілька короткометражних документальних фільмів новин. А вже через рік на територію Чехії прийшла одна з приватних американських кінокомпаній, що розпочала зйомку чорно-білого німого фільму в Богемії. Тоді як перший постійний кінотеатр на чеських землях був започаткований ілюзіоністом Віктором Понрепо (1858–1926) в 1907 р. у Празі. Значного пожвавлення чехословацька кіноіндустрія набула саме у міжвоєнний час. З 1921 р. започатковуються професійні кіностудії. І до 1932 р. першість стало тримають такі чорно-білі німі кінокартини: націоналістичні «Utpením ke slávě» («В і'мя пристрасті») (реж. Р. Ф. Бранальд, 1919), «Svatý Václav» («Святий Вацлав») (реж. Я. С. Колар, 1929); історична «Stavitel chrámu» («Будівничий храму») (реж. К. Дегл, А. Новоротни, 1920); соціальна драма «Eroticon» («Еротікон») (реж. Г. Махати, 1929) й мелодрама «Varhanic u sv. Vita» («Органіст церкви святого Віта») (реж. М. Фріч, 1929) [11].

Озвучення фільмів в ЧСР починається в 1930 р. В тому ж таки 1930 р. чехословацька влада вводить заборону на імпорту будь-яких німецькомовних фільмів. Заборона німецькомовної кінопродукції призводить до того, що в 1933 р. на кіно арені міцно стає на ноги чеська студія «Баррандов» («Barrandov Studio»), створена братами Вацлавом та Мілошем Гавелами ще в 1921 р., а кількість кінотеатрів на 1938 р. обраховується цифрою 1824. Як свідчать документи, щороку в міжвоєнний час у ЧСР знімалося біля 80 кінострічок [1].

Найбільш популярними чеськими кінофільмами 1930-х були: кінокомедії «С. а. к. polní maršálek» («Імперсько-королівський польовий маршал», реж. Карер Ламач, 1931), «Penize nebo život» («Гроші або життя», реж. Г. Махати, Й. Ровенський, 1934), «Svet Patri Nám» («Світ належить нам», реж. Г. Махати, Й. Ровенський, 1934); кінохіти «Extaze, Reka» («Екстаз, Ріка», реж. Густав Махати та Йозеф Ровенський, 1932) [11].

Втім, були спроби створити якісний український (еміграційний – О. З) кінопродукт і, відповідно, українські (еміграційні) кіностудії в ЧСР. Ці спроби були пов'язані з іменами Бориса Хословського та Романа Мишкевича (?). Борис Борисович Сухоручко-Хословський (1893–після 1976) був підполковником дієвої Армії УНР. Закінчив у Чехословаччині Вищу школу консульської та дипломатичної служби (1923), факультет Карлового університету (1924), аспірантуру Української Господарській академії в Подєбрадах (1925). З 1926 р. він – керівник виробництва рекламних відділів фірми «Віра-Фільм». З 1928 р. – організатор та власник кіностудії «Меркур-Фільм», що спеціалізувалася на виробництві рекламних фільмів. В одному із випусків львівського часопису «Назустріч» за 1935 р. про кіностудію Хословського відзначалося: «Почали з двох службовців, тепер велике підприємство з десятками урядовців та їх постійних заступників у головних центрах Європи – Парижі, Відні, Берліні» [2, с. 61; 7]. Студія дебютувала в 1932 р. з повнометражним фільмом «Іван Мазепа» за твором Б. Лепкого, який переклав з української на чеську мову артист Їржі Вовк, а видав чеською мовою Ф. Ребек.

Ще одна українська еміграційна кіностудія «Терра-Фільм» виникла у Брно на початку 1930-х з ініціативи Романа Мишкевича. Ця кіностудія намагалася знімати

наукові та фабулярні (ситуаційно-природні) фільми. Так, про наміри «Терра-Фільму» знімати кіно у Карпатах періодично повідомляла львівська преса (журнал «Кіно») [2, с. 62]. Зокрема, в 1933 р. «Терра-Фільм» оголосила конкурс на «фільмове лібрето» для першої української стрічки, яка буде зніматися в Карпатському регіоні та розповідатиме про життя карпатських селян. Як винагороду драматургам обіцяли премії у розмірі 50, 100 і 250 американських доларів. До 1939 р. фірма Мишкевича залишалася найбільшим імпортером кінофільмів з ЧСР до Японії, Китаю, Індії та Центральної Америки [5, с. 277].

Та все ж, розвинути потужну українську еміграційну кіноіндустрію в ЧСР виявилось неможливим. Причин цьому було декілька. По-перше, на заваді стояли політичні (статус емігрантів) й економічні (відсутність сталих фінансових потоків з боку ЧСР) обставини. По-друге, українська еміграційна кіноіндустрія не мала підтримки з боку як українського, так і чеського (приватного) бізнесу. По-третє, давалися взнаки невисокий потенціал українських кіно ентузіастів та відсутність фахової освіти й досвіду. По-четверте, український пражський кінододрук складався переважно з документальних, короткометражних, фабулярних фільмів, репортажів та хронік.

Кіноіндустрія, здатна охоплювати майже всі сфери суспільної свідомості, зрозуміло, дозволяла «українським пражанам» сприймати життя трошки під іншим кутом зору. Проте вони постійно пам'ятали, що кіно не може замінити собою реальне життя, воно перетворює його лише в певну ілюзію. А тому повного звільнення від напруги реального часу, від різного роду негативних почуттів: туги, провини, невпевненості й страху... на жаль, не відбулося.

Список використаної літератури

1. Аникина Т. Киностудия Баррандов. К 85-летию выхода первого фильма [Электронный ресурс] / Т. Аникина // Русский ресурс. – 2018. – 14 января. - Режим доступа : <http://www.ruslo.cz/index.php/nauka/item/928-kinostudiya-barrandov-k-85-letiyu-vykhoda-pervogo-filma> ; Anikina T. Kinostudiya Barrandov. K 85-letiyu vykhoda pervogo filma [Elektronnyy resurs] / T. Anikina // Russkiy resurs. – 2018. – 14 yanvarya. - Rezhim dostupa : <http://www.ruslo.cz/index.php/nauka/item/928-kinostudiya-barrandov-k-85-letiyu-vykhoda-pervogo-filma> (Дата обращения 3.03.2019)
2. Бабота Л. З історії фільму про Срібну землю / Л. Бабота// Дукля. - 1992. - Вип. 6(XL). – С. 54-64 ; Babota L. Z istorii filmu pro Sribnu zemliu / L. Babota// Duklia. - 1992. - Vyp. 6(XL). – S. 54-64.
3. Бойко О. Влада і місто: нариси життя Києва за Директорії УНР (грудень 1918-січень 1919 рр.) [Електронний ресурс] / О. Бойко // Проблеми вивчення історії Української революції 1917—1921 рр. – 2013. – Вип. 9. – С. 181-202. - Режим доступу : http://history.org.ua/JournALL/revol/revol_2013_9/13.pdf (Дата звернення : 01.09.2019) ; Boiko O. Vlada i misto: narysy zhyttia Kyieva za Dyrektorii UNR (hruden 1918-sichen 1919 rr.) [Elektronnyi resurs] / O. Boiko // Problemy vyvchennia istorii Ukrainskoi revoliutsii 1917—1921 rr. – 2013. – Vyp. 9. – S. 181-202. - Rezhym dostupu : http://history.org.ua/JournALL/revol/revol_2013_9/13.pdf (Data zvernennia : 01.09.2019).
4. Гураль О. Юрій Старицький [Електронний ресурс] / О. Гураль // Historians. – 2015. – 31 грудня. – Режим доступу : <http://www.historians.in.ua/index.php/en/doslidzhennya/1738-olha-hural-yurii-starytskyi> ; Hural O. Yurii Starytskyi [Elektronnyi resurs] / O. Hural // Historians. – 2015. – 31 hrudnia. - Rezhym dostupu : <http://www.historians.in.ua/index.php/en/doslidzhennya/1738-olha-hural-yurii-starytskyi>

yurii-starytskyi (Дата звернення: 12.09.2019)

5. Історія українського кіно : у 5-ти т. / голов. ред. Г. Скрипник. – Київ : видавництво ІМФЕ, 2016. – Т. 2 : 1930-1945. - 486 с. ; Istoriiia ukrainskoho kino : u 5-ty t. / holov. red. H. Skrypnyk. – Kyiv : vydavnytstvo IMFE, 2016. – Т. 2 : 1930-1945. - 486 s.

6. Криштопа О. Бійці Армії УНР в еміграції. Гірка доля на чужині [Електронний ресурс] / О. Криштопа // 5 канал. – 2018. – 12 березня. - Режим доступу : <https://www.5.ua/suspilstvo/biitsi-armii-unr-v-emihratsii-vid-rezhyserv-do-166329.html> ; Kryshpora O. Biitsi Armii UNR v emihratsii. Hirka dolia na chuzhyni [Elektronnyi resurs] / O. Kryshpora // 5 kanal. – 2018. – 12 bereznia. - Rezhym dostupu : <https://www.5.ua/suspilstvo/biitsi-armii-unr-v-emihratsii-vid-rezhyserv-do-166329.html> (Дата звернення : 14.11.2017).

7. Матяш І. Дипломатична історія України могла побачити світ в середині 1960-х ... / І. Матяш // Україна дипломатична: наук. щорічник. – 2007. – Вип. 8. – С. 218–229 ; Matiash I. Dyplomatychna istoriia Ukrainy mohla pobachyty svit v seredyni 1960-kh ... / I. Matiash // Ukraina dyplomatychna: nauk. shchorichnyk. – 2007. – Вуп. 8. – С. 218–229.

8. Назустріч : двотижневик. – Львів. – 1935. – 1 травня. – С. 4 ; Nazustrich : dvotyzhnevyyk. – Lviv. – 1935. – 1 travnia. – S. 4.

9. Росляк Р. «Українфільма» / Р. Росляк // Кіно-театр. - 2001. – № 3. - С. 23-26 ; Rosliak R. «Ukrainfilma» / R. Rosliak // Kino-teatr. – 2001. – № 3. – S. 23-26.

10. Росул Т. І. Роль документального кіно в налагодженні чесько-українських зв'язків міжвоєнного періоду [Електронний ресурс] / Т. І. Росул // Науковий потенціал славістики: історичні здобутки та тенденції розвитку: (до Дня слов'янської писемності і культури) : Міжнародна наукова конференція, м. Київ, 21 травня 2015 р. - Режим доступу : <http://conference.nbuv.gov.ua/report/view/id/441> ; Rosul T. I. Rol dokumentalnoho kino v nalahodzheni chesko-ukrainskykh zviazkiv mizhvoiennoho periodu [Elektronnyi resurs] / T. I. Rosul // Naukovyi potentsial slavistyky: istorychni zdobutky ta tendentsii rozvytku: (do Dnia slovianskoi pysemnosti i kultury) : Mizhnarodna naukova konferentsiia, m. Kyiv, 21 travnia 2015 r. - Rezhym dostupu : <http://conference.nbuv.gov.ua/report/view/id/441>

11. Сімянцев В. Студентські часи : (Спогад). Чехословаччина, роки 1923-29 / В. Сімянцев. – Вашингтон, ДК, 1973. – 91 с.; Simiantsev V. Studentski chasy. (Spohad). Chekhoslovachchyna, roky 1923-1929. Vashynhton, DK. – 91 s.

12. Центральний державний архів вищих органів влади та управління України в м. Києві (ЦДАВОВУ). – Ф. 3563. – Оп. 1. – Спр. 48. – Арк. 2; Tsentralnyi derzhavnyi arkhiv vyshchyykh orhaniv vldy ta upravlinnia Ukrainy v m. Kyievi (TsDAVOVU). – F. 3563. – Op. 1. – Spr. 48. – Ark. 2.

Стаття надійшла до редакції 01.10.2019

O. Zubko

MOVIE IN THE LIFE OF UKRAINIAN EMIGRATION IN THE INTERWAR CHSR (1921–1939)

In the 1920 s, the politically heterogeneous Ukrainian emigration community in inter-war Czechoslovakia, with its back in World War I and losing national liberation competitions, desperately needed both physical and spiritual rest. However, the status of «emigrants» transformed the imagination of the natives about leisure and leisure. The recreational regulator was, on the one hand, the scientific and technical implications of the 'stormy twenties' and, on the other, the urgent need to keep 'one's band', that is, a collective

form of rest and leisure. Ukrainian exiles visited various theatrical performances, book exhibitions, music concerts, sections and circles, and enjoyed excursions. Slowly, with some nuances, cinema was also part of the Ukrainian emigration leisure.

It should be noted that the Ukrainian emigration in the inter-war Czechoslovakia, because of the 1920 s «quick return concept» and the priority, first of all, of its own political projects, did not leave any jobs or references to film vacations.

The Great Depression of the 1930 s and the Losses dismissed the issue of leisure in general and film recreation in particular, making it difficult to physically work to survive. Contemporary scientific intelligence on the impact and role of cinema in the life of the Ukrainian emigration community in the interwar CSR is absent because of the fact that despite the status of Prague as a powerful political, cultural and scientific emigration center, it has not become a leading European cinema center, yielding here Berlin. Only those edited by Doctor of Historical Sciences, Professor IB Matyash, the book «Diplomatic History of Ukraine by Yevgeny Slabchenko (Eugene Deslav)», relevant to the subject of our intelligence, and the article by Roman Roslyak «Ukrainfilm».Based on the above, the purpose of the publication is to argue that, despite some efforts by the Ukrainian emigration community in the interwar CSR, a powerful European film center in Prague, unlike Paris, Vienna, Berlin and New York, never.

The Ukrainian emigration community in the Czechoslovak Republic numbered about 20-22 thousand people. In its social composition, it was mainly peasant workers, the layer of her intelligentsia was small. Thus, most Ukrainian immigrants either used the moment to seek education in order to further have a higher social status or to work hard without being able to study. First of all, the Ukrainians, as a national community in exile with a lack of sufficient financial base, even in the «scientifically technical twenties» and «economically unstable thirties», were forced to stand in conservative positions on leisure issues.

The first «moving pictures» appeared on the territory of the Czech Republic in 1896 in Prague and Karlovy Vary, thanks to the director and cameraman Jan Krzyzyniecki, who, since the second half of the 1890s, made several short documentary films. And a year later, one of the private American film companies came to the Czech Republic to start filming a black and white silent film in Bohemia. Whereas the first permanent cinema on Czech lands was started by the illusionist Victor Ponrepo (1858–1926) in 1907 in Prague. The Czechoslovakian film industry gained considerable momentum during the interwar period. Since 1921 professional film studios have started. And by 1932, the championship was kept by black and white silent films.

The soundtrack of films in the Czechoslovakia began in 1930. In addition, in 1930 Czechoslovak authorities imposed a ban on the import of any German-language films. Prohibition of German-language film production leads to the fact that in 1933, the Czech studio «Barrandov Studio», established by the brothers Vaclav and Milos Havel in 1921, is firmly on its feet, and the number of cinemas is counted in 1938. 1824.

However, there were attempts to create a quality Ukrainian emigration film product and, accordingly, Ukrainian (emigration) film studios in the Czechoslovak Republic. These attempts were linked to the names of Boris Khoslovsky and Roman Mishkevich. Khoslovsky since 1926 the head of production of advertising departments of the firm «Vira Film». Since 1928 organizer and owner of the «Mercury Film» Studio, specializing in the production of promotional films. Another Ukrainian film studio, «Terra Film», originated in Brno in the early 1930s on the initiative of Roman Mishkevich. This film studio tried to shoot science and plot (situational-natural) films. Until 1939, Myshkevich's firm remained the largest importer of motion pictures from the Czech Republic to Japan, China, India and Central America.

Yet, to develop a powerful Ukrainian film industry in the Czechoslovakia proved

impossible. There were several reasons for this. First, political (emigrant status) and economic (lack of sustainable financial flows from the Czechoslovakia) were hampered. Secondly, the Ukrainian film industry did not have the support of both Ukrainian and Czech (private) businesses. Thirdly, the low potential of Ukrainian film enthusiasts and the lack of professional education and experience were evident. Fourth, the Ukrainian Prague film production consisted mainly of documentaries, short films, plot films, reports and chronicles.

Key words: history of everyday life, Ukrainian emigration, interwar Czechoslovakia, recreation, film industry.

УДК 37.014.621(045)

**В. О. Кудлай,
В. Д. Білоусова**

СТРУКТУРА ТА ЗМІСТ КОМУНІКАЦІЇ ТА КОМУНІКАЦІЙНОЇ ДІЯЛЬНОСТІ В ОСВІТНІЙ УСТАНОВІ

Розглянуті трактування поняття «комунікація» та «комунікаційна діяльність». Охарактеризовані основні елементи, форми, види та функції комунікаційної діяльності. Визначені основні етапи роботи над створенням ефективної комунікації в установі. Виділені напрямки удосконалення комунікацій в закладах вищої освіти.

Ключові слова: комунікація, комунікативна діяльність, освітня установа, заклад вищої освіти, елементи комунікації, ефективність комунікаційної діяльності.

DOI 10.34079/2226-2849-2019-9-18-43-49

Комунікація впливає на всі сфери життя суспільства, в тому числі на освітню. Закладу вищої освіти (надалі ЗВО) необхідно мати не тільки хороші освітні послуги, але й донести до споживача переваги від користування запропонованими послугами. Комунікація являє собою процес, який дозволяє передати необхідну інформацію абітурієнтам, їх батькам, студентам, науковцям та іншим прямим чи опосередкованим учасникам освітнього процесу, з метою зробити привабливими послуги ЗВО. Тому, комунікація стає найважливішою складовою діяльності закладів вищої освіти та правильно налагоджена комунікаційна діяльність стає основою «спілкування ЗВО» із ринком освіти, праці, громадськістю.

Мета студіювання полягає у визначенні структури і змісту комунікативної діяльності в ЗВО. Відповідно до мети було сформульовано такі завдання: дати визначення поняттям «комунікація» та «комунікаційна діяльність»; визначити основні елементи комунікаційного процесу в освітній установі; виділити принципи ефективного комунікаційного процесу ЗВО.

Вагомий внесок у розробку практичних та теоретичних принципів комунікації зробили такі вітчизняні та світові вчені: П. Сміт, К. Беррі та А. Пулфорд [9], Н. Волкова [1], Л. Карамушка [3], Ф. Котлер [4], Г. Почепцов [6], Є. Тавокін [11], А. Чичановський [14] та інші. Питання стосовно комунікаційної діяльності, її елементів, видів, форм розглядав професор А. Соколов [10]. Особливості комунікативної діяльності ЗВО відображені у дослідженнях І. Грищенко та Н. Крахмальової [2], С. Орехової [5], С. Янковського та О. Дейниченко [14].

У широкому значенні під терміном «комунікація» розуміється зв'язок, спілкування, яке охоплює всі процеси людської діяльності. У наш час ставлення до